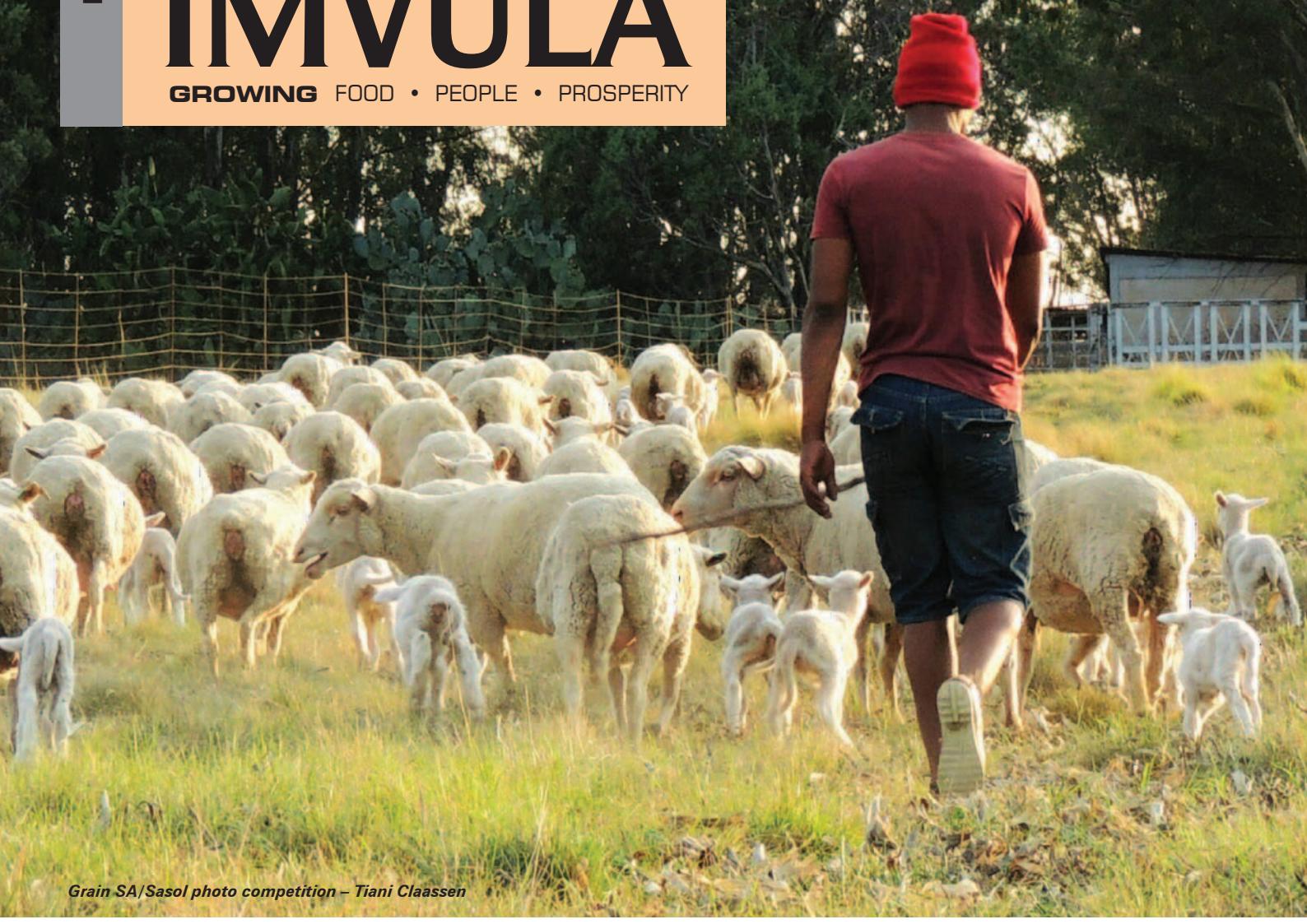

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

Grain SA/Sasol photo competition – Tiani Claassen

TSEBO YA TEMO KE MATLA

KOTULO E SE E PHETHAHETSE...EMPA MOSEBETSI WA RONA WONA HA O ESO HO ETSWE! PROJEKE E NNGWE LE E NNGWE E NA LE SAEKELE, MME HO NTSE HO LE JWALO MESEBETSING YA RONA YA NAKO YA SEHLA MAPOLASING. HA O SIMOLLA QALONG YA SELLA, MME O JALA MASIMO A DIJOTHOLLO TSA DIJO LE /KAPA PHAELLO, HANTLENTLE O KENA PROJEKENG E NNGWE E NTJHA.

Mosebetsi wa tsamaiso projekeng ya sehla sa 2018/2019 ha o eso phethahale ho fihlela ha mosebetsi o mong le o mong wa ho qetela o phethahetswa, mmoho le wa ka mora kotulo le wa ho shebana le boleng. Hantlentle, ha ho sehwai se ka qalang sehla se setjha ntle le ho shebisisa pele mosebetsi wa projekeng e fetileng, ya ho qetela. Ke ntho e itseng ho etsa moraloo,

Jenny Mathews, Mophehisi ho tsa Pula Imvula. Romella emeile ho jenjonmat@gmail.com

empa ke e nngwe ho kenya moralo tshebetsoing le ho tiisa hore moraloo o fela o sebetsa. Taolo mosebetsing wa hao wa temo ke taba ya bohlokwa, tekanyetsa ya ka mora kotulo hammoho le tlhahlobo ya mehato e nkilweng – kaofela di o thusa ho tlhahlobo kgatelopele e seng e entswe, hammoho le moo ho lokelang ho etswa diphetohoh tse itseng.

DIPHEHISO TSA...

Johan Kriel

SEHLA SA 2018/2019 E BILE SE BOIMA. PULA E BILE SIYO, LE NAKO YA HO JALA E TLILE BUTLE. PULA YA FIHLA. DINOKA LE MATSHA TSA PHALLA, MATAMO A TLALA, A BA A TSHOLOHA. SERAME SA BA SIYO. LEFATSHE LA TEMO KE LE MAKATSANG, LE MONATE. LE KA MOHLA, HA HO NAKO YA HO TSHWARWA KE BODUTU.

Dihwai, phahamisang mahlo a lona, kobang mangwele le lebohe Modimo ka monyetla wa ho ba le nako ya ho lema masimo a lona. Tshwarang masimo ka tlhompho, le ona a tla le putsa ha lesome.

Mehopolo e latelang eo ke batlang ho e abelana le wena e ngotswe letleng leo ke le amohetseng Letsatsing la Dihwai. Le na le di-logo (matshwao) a Bayer le Grain SA. Le bitswa **ditshiya tsa ho etsa PHAEULLO**.

1. Moralo: Ke tla theha diqeto tsa ka hodima eng kajeno? Tlosa maikutlo diqetong tsa hao tsa ditjhelete. Ke hloho ya hao e lokelang ho o etella pele, eseng maikutlo a hao. Kgatello ya ditjhelete e ka o qobella ho ba le tshabo, le ho etsa hore o lahlehelwe ke ho tsepamisa maikutlo.

2. Temo e etsahala ka mokgwa wa sedikadikwe: Na ke dumellana le morethetho wa kgwebo ya ka? Bibeleng, Moeklesia kgaolong ya boraro o re: Ntho e nngwe le e nngwe e na le nako ya yona, nako ya ho jala, nako ya ho kotula, jwalojwalo. Lokisa mobu wa hao ka nako. Jala ka nako. Fafatsa ka nako. Isa kgomo pohong ka nako. Tlosa poho kgomong ka nako. Tlosa manamane ho bomma ona ka nako. Rekisa nakong eo dithekero di emeng hantle. Fumana tekatekano e ntle ya polasi ya hao, mme o tsetsepele ho yona.

3. Tsepamisa maikutlo diphetohong: Kgwebo ya ka e ka ema hodima maoto a makae? O se ke wa kenya mahe a hao kaofela serotong se le seng. Ikemisetse ho sebedisa theknoloji e ntjha ha eba o a e utlwisia, o a e kgona, le hore e eketsa boleng kgwebong ya hao. Ipotse potso: Seo ke leng motle ka sona ke sefe? Imatahanye le sona empa o se etse hantle le ho feta.

4. Ho imatahanya: Ke kgetha jwang basebetsimmoho ba ka? Batho bana ke ba tse kenngwang mobung, bao ke rekang ho bona, ba admisanang ka ditjhelete, batho bao ke sebedisang nako ya ka le bona. Lemoha phapang pakeng tsa lerata le mmimo. Hopola hore ke ntho e bonolo ho bua empa diketso di matla ho feta ho bua. Tsena tsohle ke tse tlisang boleng ba sebele bophelong le kgwebong ya hao.

5. Dikamano: Ke menyabuketso efe eo ke tla e siya morao? Na ke siile lefatshe le le betere kapa ke ile ka senya tseo ke neng ke di tshepetswe? Na ke ile ka emela ho sebetsa ka thata, ka botshepehi, ka seriti, ka lerato le ka tlhompho lefatsheng leo ke bileng sehswai ho lona? Ke sebetsane jwang le batho ba neng ba mpotapotide? Na tsohle e bile feela ho ithuisa kapa na ke ile ka ntlatfatsa bophelo ba basebeletsi ba ka, lelapa le baahisane?

Temo e fupere tse ngata ho feta feela ha sebetsa masimo. Temo ke mpho e ikgethileng, e filweng ba seng bakae ba kgethilweng. Kgetho ke ya hao: wena monga masimo, mohlahiwa dijo, wena sehswai, wena ya hirang, nkongo le ntatemoholo, batswadi, ngwana wa polasing. Temo o e filwe hore o nne o tswele pele ho fepa lefatshe, hore o jare boikarabelo ba mobu wa hao, le hore o be motle molemong wa meloko e tlang. Ke wena wa maobane, wa kajeno le wa ka moso. Eka Modimo wa hao o ka o hlohonolofatsa le ho o baballa! ■

Tsebo ya temo...

'Taolo' ena e laolwa ke mehato ya bohlokwa e kang tlhokomelo e etswang ya dithuluse le mehlodi ya hao, ho boloka direkoto tsa ntlha e nngwe le e nngwe ya mosebetsi wa hao hammoho le tlhophollo le tokiso moo di hlokahalang teng ho tiisa hore kgwebo ya hao e tla tshwarella.

MEHATO YA BOHLOKWA YA KA MORA KOTULO

Mmaraka le poloko ya dijothollo

Mosebetsi ha o felle feelsa tsatsing la ho qetela la ho kotula poone. Hantlentle ena ke nako eo lehlakore la kgwebo le qalang ka yona. Sehwai se tlamehile ho etsa tekanyetso ya kuno le ho etsa diqeto ka mmaraka le poloko ya kotulo e entsweng. Na o a tseba hore dinaheng tse tswetseng pele, e nngwe ya ditahlehelo tse mpe haholo kunong ke tse bang teng ka mora kotulo?

Le hoja poone e ka bolokwa setorong nako e telele ntle le ho senyeha ha letho, e sa ntse e tlamehile ho bolokwa kgahlanong le ditweba le dikokwanyana le ho tshireletswa mongobong. Hloba e ba teng ha eba sejothollo se ne se sa oma hantle nakong ya kotulo kapa ha eba se bile mongobong o mongata haholo kapa ha eba se bile mongobo ka baka la tshireletso e fokolang ya setorong. Tshwaetso ya kwaekgwaba e tla baka ho bola/puta mmoho le tjhefo tse kotsi mohlapeng, e leng tse ka nnang tsa baka kotsi e kgolo bophelong ba batho. Dikotsi tsa ho ipolokela lapeng di tshwanetse ho bapsiwa le ditjheho tsa ho boloka sesiung moo sejothollo sa hao se bolokwang ka paballeho e kgolo.

Tlhokomeo ya masimo

Etela masimo a hao. Na o ilo tlohela mohlape ho fula mohwanng o setseng masimong kapa o ilo sebedisa mohwang oo ho ntlatfatsa boemo ba mobu wa hao? Ha eba o sa sebedise ditlhaka tsa poone tse setseng masimong a hao, kotsi ke hore moyo o ilo fefola menontsha ya bohlokwa. Ka baka lena, molemo ke ho di hela ho qoba tshenyeho. Hape hlahloba boemo bo bottle ba mobu ka ho sebedisa maqhaka a kenyelletsang mehato ya mongobo, disampole tsa mobu le tekanyetso ya bongata ba mahola. Etsa qeto hore mehato e tla latela e tla ba efe masimong, le hore ke mekgwa efe e molemo e tla thusa tlhokomelong ya masimo a hao.

Tlhokomeo – poloko e baballehileng setorong

Iphe nako ya ho boloka setorong kapa ho hlwekisa tsohle kaofela tse ileng tsa sebediswa nakong ya kotulo. Diterekere di tla tshwanela ho lokiswa le ho hlwekisa. Le tsona kaofela tse ileng tsa sebediswa nakong ya kotulo – ho tlotswa ka kerise (grease) le ho bolokwa ka hloko ho fihlela di sebediswa hape. Ke hantle ha jwale o ka shebane le lenaneo la ka mora kotulo ka ha mathata ao o kopaneng le ona a sa ntse a hopoleha kelellong ya hao. Mona ke moo o ka tsepamisang maikutlo moo o lemohileng bofokodi bo boholo teng. Boloka rekoto ya lenaneo la hao la tlhokomelo, mme ka mokgwa ona o kgona ho tseba hantle hore makoloi le disebediswa tsa hao di qetelletse neng ho sebetswa kapa ho lokiswa.

Tlhophollo – tseo o ithutileng tsona

Ka ha temo e hokahane le ho fetofetoha ha dihla, tsamaiso ya projeke kapa mosebetsi e na le diqholotso tse itseng. Ke ntho e tlwaelehileng hore ebe sehswai se ntse se shebane le ho lokisa mona le mane dinthong tsa sehla se fetileng, mme hape se boetse se shebane le mesebetsi ya sehla se hlahlamang. Hona ho ferekanya sehswai. Se qetella se siuwa ke nako!

Sejothollo ha se eso ho rekiswe, mme jwale sehswai se tshwenyehile ka tjhelete ya tse kenngwang mobung tsa sehla se hlahlamang,

tokiso ya masimo le tse hlahlamang, tsa manyolo a sehla se hlahlamang. Ho bonolo ho fefolwa le ho kena mesebetsing ya sehla se hlahlamang moo o nyahlatsang tshebetso e HLOKOLOSI ya TLHOPHOLLO LE TEKANYETSO ka mora sakele e nngwe le e nngwe. Hona ke ho ipakela mathata a ka kgannelang sehwai lerabeng la melato ya ditjhelete.

Direkoto di bolokwa ka mabaka ana a mararo a seholooho:

1. Ho metha tshebetso.

2. Ho etsa tataiso diqetong tsa nako e tlang.

3. Ho fana ka dintlha tse nepahetseng. Direkoto di tshwanetse ho bontsha matla a kgwebo ya hao le ho thusa ho hlwaya mefokolo e lokelang ho lokiswa.

Direkoto tse ntla tsa polasi di tshwanetse ho ba le:

- Sepheo;
- di be bonolo ho bolokwa; le
- di se ke tsa salla morao.

RE TSHWANETSE HO REKOTA (NGOLA) ENG?

Moetapele wa sebele o bonahala ka tsamaiso e hlwahlwya hae!

- **Direkoto tsa ditjhelete** – lena ke lesedi leo o tshwanetseng ho le isa ho baboloki ba hao ba dibuka. Lesedi lena le tla o bontsha setshwantsho sa kgatelopele ya polasi ya hao.

- **Buka ya tlhophollo ya tjhelete** – moo o bolokileng dirasiti kaofela le ditshenyehelo.

- **Lenane la ba o kolotang le bao o ba kolotang** – hona ho tla o hopotsa hanghang hore ke mang ya o kolotang tjhelete – le eo wena o mo kolotang.

- **Boleng** – re tshwanetse ho tseba boleng ba leruo le leng le le leng dibukeng tsa rona. Mona ho kenyelletswa masimo, makoloi, diterekere le disebediswa tsa temo, mehlape le dijothollo tse sa rekiswang.

- **Tse tswang tsa mesebetsi** – ena ke rekoto ya tjhelete e tswileng mosebetsing wa sejothollo ka seng kapa mohlapeng ka mong. Lesedi lena le thusa sehwai ho tseba molemo wa mosebetsi o mong le o mong wa polasing le ho etsa qeto ha eba ho hlokahala ho tswela pele ka mosebetsi oo.

- **Ditjeho tsa mosebetsi** – tseba ka ho phethahala ditshehelyo tsa ho jala hekthara ya poone kapa ho sebetsana le dikgoho ka ho beha leihlo tjheleteng e sebedisitsweng mosebetsing oo.

- **Ditjeho tsa mosebetsi** – ke taba e boima ho tseba ka nepo, empa o tshwanetse ho etsa tekanyetso ya tsamaiso ya mosebetsi, tshebetsi le ditjeho, ebe o ipotsa dipotsa mabapi le bohlokwa ba tshebediso ya nako. Na basebeletsi ba hao ba imelwa ke mosebetsi, ba haellwa ke mosebetsi le hore na ba lefuwa ka nepo bakeng sa mofufutsa wa bona?

- **Ditjeho tsa metjhine** – boloka buka ya direkoto ya motjhine ka mong o sebediswang. Tseba boleng ba wona ba hona jwale (hopola ho etsa dipalo tsa hao ho tseba ho theoha ha boemo ba wona selemo le selemo). Rekota ditshenyehelo tsa hao tsa ditokiso hammoho le ho hlropholla tshebediso ya mafura. Hona ho ka o bula mahlo ditshenyehelong tsa hao le mathateng a lokelang ho elwa hlko.

- **Rekoto ya mehlape** – boloka direkoto tse nepahetseng tsa kgwedi le kgwedi tsa mehlape ya hao kaofela. Ela hlko dinako tsa ho tswalwa le tsa dithekiso tse entsweng, ngola lenane la tsohle tse shweleng hammoho le dithekiso kaofela tse entsweng. Direkoto tsa ho tswala di

Qala ka ho phethahatsa direkoto tsa selemo sena.

Nako le nako hlokomela sesebediswa sa hao.

tla o thusa ho tseba tshebetso ya dikgomo tsa hao, mme ka hoo, o tla tseba tse sebetsang hantle le tse ka behelwang ka thoko.

- **Dikuno tsa sejothollo** – tseba kuno ya hao ho ya ka hekthara ka nngwe. Ona ke motheho wa ho tseba molemo le phaello sejothollong ka seng.

- **Direkoto tsa masimo le tsa phapantscho** – boloka buka e ngolvang ya dijothollo tse jetsweng masimong a mang le a mang hore o be le nalane ya tse entsweng. Ngola ditshebetso kaofela, mohlala, mananeo a mohoma, tetse, hofafatsa le manyolo, e leng tsohle tse ileng tsa etswa. Ngola fatshe matsatsi a ho jala le a kuno e ileng ya fihlellwa.

Ha o tshwere lesedi la dintlha tsohle tsa mesebetsi ya hao ya temo, tseba hore o na le matla a ho etsa diqeto tsa sebele tsa ho hatela pele. Iketsetse molemo, latela mohato wa tsamaiso ya projeke mesebeing ya hao ya temo – ha ho kgathalletsehe hore tsena di ka ba kgolo kapa tsa ba nyane hakae. Ho boletswe hore tsebo e molemo ho feta tjhelete – le ka mohla tsebo e ke ke ya nkuwa ho wena – tsebo ke matla! Bula mahlo, wesol! ■

AKGELA MAHLO MEBARAKENG YA POONE

DITABA TSENA DI AKGELA MAHLO MEBARAKENG YA MATJHABA LE YA LAPENG HAMMOHO LE TSEPAMISO YA MAIKUTLO DITEKANYETSONG TSA TLHAHISO YA BONE.

**Ikageng Maluleke, Moikonomi e Monyane, Grain SA. Romella
emeile ho Ikageng@grainsa.co.za**

TJHEBO YA MATJHABA

Tlhhiso ya poone selemong sa 2019 e lebelletswe ho eketseha ka 2,3%, ka mora ho theoha ka 1,9% selemong sa 2018, ka baka la ho matlafatswa ha tlhhiso ya Argentina, Brazil le Dinaha tsa Amerika (**Kerafo ya 1**). Ka baka la kgolo e ntseng e tswela pele tlhokong ya phepo lefatsheng, tshebediso ya poone selemong sa 2019/2010 e lebelletswe ho feta mohato wa jwale o lekanyeditsweng wa rekoto ya sehla ka 1,7%.

Kgetlong la pele dilemong tse ka bang pedi, re lebelletse phokotseho ya 1,6% kgebong ya poone nakong ya Phupjane/Phato 2019/2020, haholoholo ka baka la phokotseho ho la EU, ka mora ho etsa theko ya rekoto lemong sa 2018/2019. Mehato ya thepa e qetellang lemong sa 2019 e lebelletswe ho theoha ka 5% ka ho theoha ho ntseng ho tswela pele China, e leng ho bakang boholo ba diphokotseho hammoho le diphokotseho tse shebelwang pele ho USA.

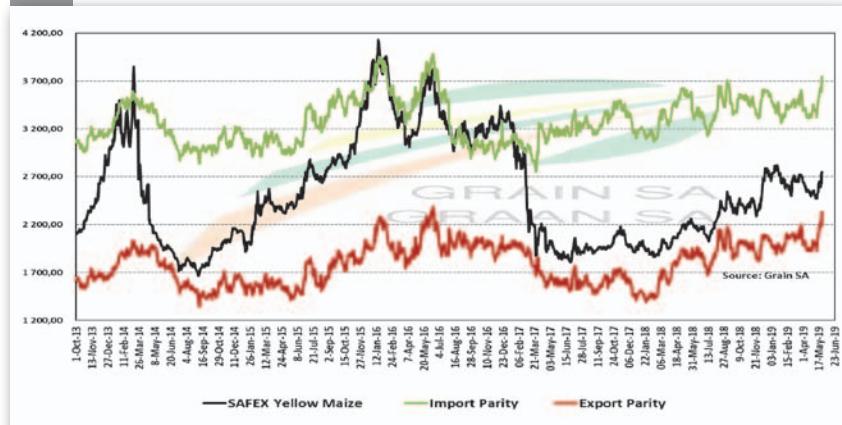
1 Phepelo le tlhoko ya poone lefatsheng.

Mohlodi: AMIS, 2019

(*2018/2019: Ditekanyetso; 2019/2020: Tjhebelopele)

2 Ditheko tsa poone e tshehla ya USA e isitsweng Randfontein.

Mohlodi: Grain SA, 2019

(*Ditshwantsho ka la 30 Motsheanong 2019)

TJHEBO YA SELEHAE

Ho ya ka pehelo ya komiti ya Ditekanyetso Dijothollong, **tlhhiso kaofela ya poone** e lebelletswe ho etsa ditone tsa dimilione tse 10,9 moo tse 5,48 e leng tsa poone e tshweu, mme tse 5,41 e leng tsa e tshehla. Papisong le ditekanyetso tsa boraro tsa dijothollo, hona e tla ba keketseho ya ditone tse 244 900 kapa diperesente tse 3,81 le keketseho ya tse 0,81 mabapi le poone e tshweu le e tshehla. Ditekanyetso tsa lebatowa lemong sa 2019 di eme dihekthareng tsa dimilione tse 2,30 papisong le tse 2,31 lemong sa sa 2018, moo tebello e tla ba kuno ya ditone tse 4,74 hekthara ka nngwe.

Tlhoko kaofela ya poone e shebelwa pele ditoneng tsa dimilione tse 11,95 tsa thomello selehaeng le ka ntle ho naha, moo tlhoko kaofela e shebelwang pele ditoneng tsa dimilione tse 10,93. Honaholoholo ho kenyelletsa tshebediso ya tse jewang (ditone tsa dimilione tse 5,19), diphoofolo le indasteri, (ditone tsa dimilione tse 5,48), tshilo (ditone tse 23 500) hammoho le thomello ka ntle ho naha (ditone tse 800 000 tsa poone e tshehla le tse 220 000 tsa dihlahiswa tse proseswang).

Thepa e qetellang ka la 30 Mmesa 2020 e lebelletswe ho etsa ditone tsa dimilione tse 1,46. Ka palohare ya bongata ba ho proseswa ha ditone tse 891 000 ka kgwedi, re tla ba le masalla a matsatsi a ka bang 50 a tse ka thusang naha ntle le ha eba ho ka ropoha mathata a mang.

Ditheko tsa poone ya selehae: Ditheko tsa poone e tshehla ya selehae di hweba ka mehato ya tekatekano ya thomello ka hare le ka ntle. Le ha ho le jwalo, tshekamelo e ka lehlakoreng la thomello ka ntle (**Kerafo ya 2**). Ha ranta e ntse e tswela pele ho fokola, mme keketseho e ba teng dithekong tsa poone lefatsheng, ditheko tsa tekatekano ya thomello ka ntle, le tsona di tla eketseha. Ditheko tsa poone tsa Safex sehleng sa jwale di bonahala di ntlatfese papisong le sehleng se fetileng, haholoholo ka baka la maemo a komello nakong ya sehla sa ho jala. ■

Laola dikotsi tsa diphetoho tsa tlelaemete

PHETOHO YA TLELAEMETE? NA RUEI E A ETSALA? KE NNETE, E A ETSAHALA, MME E TLA AMA RONA KAOFELA, LE TSONA DIHWAI.

Ka bomadimabe, molaetsa ona o toboketsa hore boitsebelo ba dihwai tsa rona bo tla behwa tekong ha eba rona dihwai re batla ho phunyelletsa. Hape, taba ena e kgema mmoho le dintlha tse ding tsa dikgwebo tsa rona tsa temo tse ntseng di fetoha, tse kang, mmapraka, dithlako le ditabatabelo tsa moreki. Tse ding tsa tsona re di tshohlile melaetseng e meng ya rona. Molaetsa o hlakile – ho ba sehwai ha se thaka motho.

TAOLO YA DIPHETOHO TSA TLELAEMETE

Sepheo mona ha se ho tshohla dintlha tsa sethekgeniki tsa diphetoho tsa tlelaemete empa ke ho toboketsa tsamaiso ya diphetoho tsa tlelaemete. Re toboketsa hore tumellano hohle ke hore diphetoho tsa tlelaemete ha se tshomo, empa ke nnete ya mmakoma ya se leng teng. Ho fetohang ke hofe? Tjhebelopele kaofela e bontsha hore Afrika Borwa e tla tjhesa ho feta mona, mme palohare ya motjheso e tseleng ya ho eketseha. Maqhubu a motjheso a tla ba teng kgafetsa. Naha e tla omella, mme hona ho tla baka mello e tla ba teng kgafetsa naheng. Naha e tla omella ho feta, mme re tla ba le komello ya kgafetsa, dikgohola, sefako le tse ding. Seo re se tsebang ke hore re nnile ra feta maemong a jwalo mona Afrika Borwa – phetoho eo re tla ba le yona ke maemo ana a tla eketseha le ho mpefala haholo ho feta ka moo a leng ka teng.

Afrika Borwa e se e le naha e omelletseng, mme taolo ya mehlodi ya metsi e ntse e ba qholotso e holang. Re tla tshwanela ho ntlaftsa le ho baballa mebu (naha) ya rona hore metsi a kgone ho monyela ha bonolo.

RE KA ETSANG?

A re keneng ka setotsvana, re nahaneng ka mawala a ka etswang mapolasing kgahlanong le diphetoho tsena tsa tlelaemete. Mapolasi le mabatowa a fapanie ka hara Afrika Borwa. Re tshepa hore mehopolo e tla ba yona ntho e re thusang ho nahana le ho bokella lesedi le batsi tabeng ya ho laola diphetoho tsena tsa tlelaemete – ena ke yona phepheto.

Ya pele, qalong ho teng mehato e akaretsang e ka nkuwang. O mong wa mehato ya pele ke ho thibela mangope ka sepheo sa ho thibela metsi a phallang. Lengope le bakwa ke metsi a sa laowleng, mme ha le se le teng, ho phalla ha metsi ho ba bonolo. Sebedisa majwe, dithaere, le tsona dikutu tsa difate, kapa terata e lohiweng, e kentsweng majwe ho fokotsa ho phalla ha metsi. O se ke wa dumella ditsela hore di be mangope – laola metsi ka ho etsa diforo tse ka kgannelang metsi thoteng.

Leka ho kwahela matamo a manyane hobane letamo le leng pela windmill le fokotsa phofodi ya metsi. Leka ho bokella metsi a pula haholo ka moo ho kgonahalang ka teng ka ho bokella metsi a tswang marulelong hore a kene ditankeng tsa di-jojo. Metsi ke mohlodi o ntseng o nyamela. Sebedisa lerothodi le leng le le leng la ona.

Marius Greyling, Mophehisi ho tsa Pula. Romella emeile ho mariusg@mrgacc.co.za

Eba le bonnete hore o na le disebediswa tse lekaneng tsa ho Iwantsha mollo, mme o ipapise le melao le melawana kaofela ya ho Iwantsha mollo. Thota e tjheleng e haellwa ke botala bo melang, mme ke feela ha e se e metse jwang moo e ka kgonang ho thibela metsi a phallang.

Mabapi le tlhahiso ya dijothollo ka kakaretso, etsa moralo wa masimo a hao ho ya ka mothakala wa polasi ya hao. Eba le diforo tsa ho tsamaisa metsi. Hona ho tla o thusa ho laola metsi a imathelang feela, le yona kgoholeho ya mobu. Hopola, ho ya ka ditsebi metsi a mathang feela e tla ba ntho ya kgafetsa mona Afrika Borwa, mme hona ho tla baka dikgohola. Ka hoo, taolo ya metsi a mathang e tla ba e lokelang ho shejwa ka ihlo le ntjhotjho. Ntlafatsa ho monyela ha metsi masimong a hao ka ho sebedisa mokgwa wa pabaloo wa temo, o kang wa ho phethola hanyane (*minimum tillage*) le wa dijothollo tse tshireletsang. Ntle le ho ntlaftsa bophelo ba mobu, mekgwa ena e boetse e ntlaftsa ho monngwa ha metsi le ho tshwara metsi nako e teletsana. Kgetha dijothollo tse sa tshabeng ho shebana le komello, e leng tse ka thusang dimela tsa hao.

Ha eba o sehwai se sebetsang haholo ka mehlape, o tshwanetse ho sebetsa ka mofuta o nepahetseng haholo polasing ya hao le lebatoweng la hao. Kgetha diphoofotswana tse nyane, tse ikamahanyang le maemo hara tse ding. Ho feta mona, o tshwanetse ho sebetsa ho ya ka moo polasi kapa lebatowa la hao le ka jarang ka teng. Ho fudisa ho feta tekano ke yona ntho e bakang mangope. Ha botala bo le bongata polasing ya hao, ho phalla ha metsi ho tla fokotseha. Ho fudisa ho feta tekano tulong e le nngwe ho fokotsa botala bo tshireletsang mobu. Mokgwa o nepahetseng wa ho fudisa o tlamehile ho latelwa ka sepheo sa ho fana ka dinako tse nepahetseng tsa ho phomotsa makgulo a hao.

Ha tikoloho e ntse e futhumala, keletso ke hore o hlokomele hore diphoofolo tsa hao di na le moo di ipatang teng (meriting), le ha eba o ntse o na le lephephe la tsona. Ka baka la komello, keletso ke hore o be le tulo moo o behang furu ya hao, moo o fepang mehlape teng, bonyane nako ya selemo. Tulo ena ya furu e ka nna ya kenyelletsa tse jetsweng. Molemo mona e tla ba dijо tse lekaneng nakong tsa mathata.

OETELO

Ha re dihella dikgala, nnete ke hore phetoho ya tlelaemete hammmo le mathata a kgernang le yona, di shejwa e le dikotsi tse kgolo tse tla shebana le dihwai nakong e tlang. Wena jwalo ka sehwai, o lokela ho ba malala-a-laotswe ho shebana le diphephetso tse o shebileng. Di Iwantshe ka nepo hore o tle o kgone ho phela. Mosotho wa kgale o re; Phokoje ho phela e diretsana! Ke phetho, ke tu!

NAMPO

– sephiri se tswile

KETEONG YA HAE YA PELE LETSATSING LA KOTULU LA NAMPO, MOTLATSA LETONA LA TEMO, MERU LE DITLHAPI, SFISO BUTHELEZI, O HALOSITSE KGWEBO ENA E IKGETHILENG E LE SEPHIRI SE BOLOKILWENG HANTLE SA LEFAPHA LA TEMO. A RE MOAFRIKA BORWA E MONG LE E MONG YA JANG DIJO O TSHWANETSE HO BA LE BOIPHILLELO BA TSONA.

Mane Chile le Argentina – moo a bileng teng dipontshong tse tjena – naha e ema tsii tabeng ya ho tshehetsha dihwai. 'Ke sitwa ho utlwisa hore hobaneng ho se jwalo le Afrika Borwa' a phaela jwalo.

Ha eba o e mong wa batho ba tlisang phapano tshireletsong ya dijo Afrika Borwa, bonyane o tshwanetse ho etela Letsatsi la Kotulo hang bophelong ba hao. Ke monyetla wa ho iponela ka mahlo seo temo e leng sona le ka moo bokamoso ba yona bo leng ka teng.

LETHONYANA LA E MONG LE E MONG

Letsatsi la Kotulo la NAMPO ha se feels letsatsi la dihwai tsa kgwebo le tse kgolo, empa ke la e mong le e mong ya ratang temo. Ka hoo, ebang o sehwai sa dijothollo kapa sa mehlape kapa o na le tshingwana ya meroho le toro e kgolo ya ho hola le ho nama, sena ke sona sebaka seo o ka se etelang.

Dihwai di a tseba hore peo ke bophelo, le hore mofuta o nepahetseng wa peo o na le sekgahla se seholo kunong ya hao. Mefuta e fapaneng ya dikhamphani tsa peo e teng ho thusa ka keletso le dikgothalletso ho tsa tsotellwe lebatowa leo o leng ho lona. Barekisi ba ikemiseditseng sejothollo se setle sa hao ba kgema mmoho le dikhamphani tsa dikhemikhale le tsa manyolo, mmoho le tsa tokiso ya mobu, dipeo, ho fafatsa, disebediswa tsa ho etsa dibale, le tse ding tse ngata.

Ntle le dipontsho tsa phoofolo tse kgolo le tse nyane tse bontshwang dipontshong, dijo tsa diphoofolo le ditsebhadi tsa bophelo bo botle ba diphoofolo, ho boetse ho kgothalletswa dihlahiswa le tsebo ya ka moo diphoofolo di ka phelang le ho hola hantle ka teng. Thepa e nngwe e amanang le dihlahiswa e kenyelletsa sesebediswa sa ho tshwara, sesebediswa sa ho thibela boshodu hammoho le dikholloro tsa boitsebahatso hammoho le tse ding tse ngata tse ka o natefelang.

KA MOO TEMO E HATETSENG PELE KA TENG

Ketelo ya Museamo (Pontsho ya tsa kgale) wa Engen e tla o bontsha ka moo sesebediswa sa temo se hatetseng pele ka teng dilemong tse fetileng, tse balwang ka mashome. Le hoja theknoloji ya moraorao le mekgwa ya moraorao e kang temo ya nepahalo, e leng e sebedisang theknoloji ya GPS ho nolofatsa bokgoni le tlhahiso di bontshwang ka teng, ho boetse ho bontshwa disebediswa tse ngata tsa dihwai tse nyane hobane Letsatsing la Kotulo tabakgolo ha se motho, empa ke temo.

MENYETLA YA KGOKAHANO HO ABELANA TSE KGOLI LE TSE NYANE

NAMPO ke sebaka se tsebahalang sa kopano, sa batho ba ratang, ba keneng ka setotsvana temong. Ka baeti ba fetang 81 000 tseleng ya hao o tla kopana le e mong ya tshwanang le wena ka ditsietsi le diphephetso, mme babapatsi (bahlalosi) ba 775 ka palo (ba bile bakaalo monongwaha) ba tla o fa menyetla e mengata ya ho fumana ditharollo mathateng a hao.

Ditho tsa Grain SA di ka qoqa ka tse kgolo le tse nyane tse fetileng, le tsa sehla sena, le dihwai tse ding nakong eo le ntseng le phoka kofi e monate.

**Louise Kunz, mophehisi ho tsa
Pula Imvula. Romella emeile
ho louise@infoworks.biz**

Mane Holong ya Ditho le ka nna la kopana le seholpha sa Grain SA le ho fumana le yona keletso eo le ka e nkang mofaho ho ya malapeng.

THEKNOLOJI LE MONAHANO WA BOIQAPELO

E nngwe ya ditafole tse hlahleng ka mahetla NAMPO Park ke moo dihwai di ka hlahi sang merero ya tsona mabapi le mapolasi a tsona. Ka nako tse ding ke tharollo e bonolo haholo mosebetsing wa letsatsi le letsatsi, empa ho teng ditsebi tse ding tse shebelang dintho hole, e leng tse etsang phapang e kgolo mosebetsing wa tsona wa temo.

Ka nako e nngwe, moral o kgannela kgwembong jwalo ka ha Michris Jansen van Rensburg a ile a sibolla. Michris o tsebahala haholo hara dihwai tse nyane. Sesebediswa sa hae sa Backsaver se behile temo e nyane mohatong o ka hodimo. Ketelo moo a rekisetsang teng e tla o siya o maketsi ruri.

MENYETLA YA DIJO, BOITHABISO LE DITSHWANTSHO TSA DIFOTO

Le ha ho le jwalo, Letsatsi la Kotulo la NAMPO ha se feels la ho etsa kgwebo. Ho teng menyetla e mengata ya ho nka ditshwantsho, ho boha dipontsho tse monate, ho ja dijo tse rothisang mathe le ho ithabisa ka tse ngata. Letsatsi la Kotulo selemong sa 2020 le se le behilwe: Ke la 12 ho fihlela la 15 Motsheanong. A re bonaneng teng he! Mahlo ke diala!

Mmoho le mabenkele a emeng, o tla boela o iponele ka mahlo ka moo mefuta e fapaneng ya peo e sebetsang ka teng tlasa maemo a tshebetsi diplotlong tsa dipeo. Baemedi ba nang le tsebo ba malala-a-laotswe ho thusa ka lesedi le batsi mabapi le mefuta e fapaneng ya peo.

Dipontsho tsa letsatsi le letsatsi tsa ho kutwa ha dinku di etswa ke tse ding tsa ditsebi tse kgolo tsa ho kuta.

Bokamoso ba balemiplota ba nang le terekere – kaofela sesebedisweng se le seng. Mona sesebediswa se sebediswa ho tabola, ebe meno a ho tabola a a tloswa, ebe ho hokelwa kariki ya plantere ho jala. Ka mora moo, kariki ya plantere e a hokelwa ho etsa mosebetsi wa ho jala. Ka mora moo kariki e ka nna ya tloswa ha ho alwa manyolo hodima mobu le haho harakwa.

Setshwantsho se nkilweng hodimo Letsatsing la Kotulo la NAMPO ya la 53 e bileng teng ho tloha ka la 14 ho fihlela ka la 17 Motsheanong monongwaha.

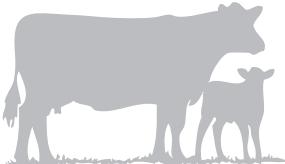
Diphoofole di ka shejwa dihokwaneng tse ntle hammoho le nakong ya dipontsho jwalo ka Chianina, e nngwe ya mefuta ya kgalekgale, e meholoholo ya dikgomo lefatsheng.

Bohlokwa ba diaparo tsa tshireletso mosebetsing wa temo ke ntlha e shebilweng ka ihlo le ntjhötjho. Mona ho NAMPO barekisi ba ka o thusa ka tsa bohlokwa tse kang diaparo tse tshirelletsang hammoho le disebediswa tsa boipaballo.

Bana ba sekolo (le batho ba baholo) ba natefelwa ke dipontsho.

PULA IMVULA

NAMPO...

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

46 Louw Wepener Street
1st Floor
Dan Pienaar
Bloemfontein
9301
■ 08600 47246 ■
■ Fax: 051 430 7574 ■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
■ 082 854 7171 ■ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

MOSEBETSIMMOHO KGATISONG

INFOWORKS
Johan Smit ■ Ingrid Bailey ■ Marisa Fourie
■ 018 468 2716 ■ johan@infoworks.biz

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Ofisi: 013 755 4575 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Ofisi: 034 907 5040 ■ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ dundee@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8069 ■ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad)
■ 083 730 9408 ■ goshenfarming@gmail.com
■ Ofisi: 039 727 5749 ■ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8057 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8038 ■ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade

Mthatha
■ 071 519 4192 ■ sinelizwifakade@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8077 ■ Cwayita Mpotyi

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Seqhotsa.

Articles written by independent writers are the
views of the writers and not that of Grain SA.

*Baeti ba tswang ka ntle ho meedi ya Afrika Borwa ba kopane NAMPO.
Sehlopha sena sa dihwai ke se tswang Zambia le Zimbabwe.*

Allis Charmers ho tloha ka 1949. Tsena mmoho le mefuta e mengata ya kgalekgale di ka bonwa Musiamong (pokellong ya tsa kgale) wa Engen Tractor mane NAMPO Park.

Michris ke sesebediswa sa bohlo-kwa se ka tshwarwang ka letsoho ho thusa dihwai ho ipaballa mosebetsing o matla. Ho se ho le teng diplantere tse fetang dikete tse leshome tsa Backsaver tsa mofuta o tshwarwang ka letsoho tse seng di ntse di sebediswa.

Diterekere tsa mofuta wa Case JXT ke tse phethahetseng mapolasing a manyane. Mofuta o tsamaiswang ka mabidi a mabedi wa Case JX 45T ke o bonolo, o tshephahlang, o baballang ditshenyehelo, mme o feta hole ditebelo, mme o baballa mafura haholo.

WORDS OF
WISDOM

You get to decide where your time goes. You can either spend it moving forward, or you can spend it putting out fires. You decide. And if you don't decide, others will decide for you.

~ TONY MORGAN

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST